

LBRIS

We know
books

Alicia F. Lieberman

Viața emoțională a copilului mic

Traducere de
CARMEN SCARLET

- 213 Berk, L. E. (June 1985) Relationship of caregiver education to child-oriented attitudes, job satisfaction, and behaviors toward children. *Child Care Quarterly*/Relația dintre studiile educatoarei și atitudinile centrate pe copil, satisfacția la locul de muncă și comportamentele față de copii. *Revistă trimestrială de îngrijire a copilului* 14(2): 103–29.
- 214 Howes. Current research on early day care/Cercetări curente pe marginea îngrijirii copilului la creșă.
- 215 Phillips and Lowenstein. Early care, education, and child development/Creșa, educația și dezvoltarea copilului.
- 216 Whitebook, M., D. Phillips și C. Howes. (2014) *Worthy Work, STILL Unlivable Wages: The Early Childhood Workforce 25 Years After the National Child Care Staffing Study*/Muncă valoroasă, salarii ÎNCĂ inacceptabil de mici: Situația angajaților din domeniul îngrijirii copiilor mici la 25 de ani după Studiul asupra condițiilor de muncă din instituțiile de stat pentru îngrijirea copiilor mici. Berkeley: Center for the Study of Child Care Employment/Centrul de Studii privind Personalul din Creșe, Universitatea din California.
- 217 National Institute of Child Health and Human Development/Institutul Național pentru Sănătatea Copilului și Dezvoltare Umană (NICHD). (ianuarie 2006) *The NICHD Study of Early Child Care and Youth Development*/Studiul NICHD cu privire la situația creșelor și dezvoltarea tineretului. Publicația NIH/Institutelor Naționale de Sănătate nr. 05–4318.
- 218 Whitebook et al. *Worthy Work, STILL Unlivable Wages*/Muncă valoroasă, salarii ÎNCĂ inacceptabil de mici.
- 219 NICHD. *The NICHD Study of Early Child Care and Youth Development*/Studiul NICHD cu privire la situația creșelor și dezvoltarea tineretului.
- 220 Gould, E. (5 noiembrie 2015) Child care workers aren't paid enough to make ends meet/Angajații creșelor nu sunt plătiți suficient cât să se descurce, Economic Policy Institute/Institutul de Politici Economice. Issue Brief/Raportul 405.

Cuprins

Mulțumiri (ediția a doua)	7
Mulțumiri (prima ediție)	11
1. Importanța emoțională a relațiilor timpurii	15
2. Cine este copilul mic?	29
Cum dă creierul contur dezvoltării?	31
Descoperirea lumii	35
Descoperirea corpului	62
Familiarizarea cu lucrurile pe care le produce corpul	71
Descoperirea modului în care funcționează mintea	73
3. Provocările de a fi (și de a crește) un copil mic	80
Experiențele părinților.	82
Obstacole în calea unei baze de siguranță	84
De la bază de siguranță la parteneriat	96
Încurajarea unui parteneriat.	120
4. Problema temperamentului	124
Tipuri de temperament	127
Socializarea temperamentului	137
5. Copiii mici cu nivel ridicat de activitate: cu toată viteza înainte	163
Explorarea pornind de la o bază de siguranță	164
Câteva considerații generale despre temperament și parteneriat	187
Viața alături de un copil mic cu un nivel ridicat de activitate	189

6. Copiii mici cu încălzire lentă: fără grabă	194
Profilul temperamentului cu încălzire lentă	195
Cum îi ajutăm pe copiii mici cu încălzire lentă să le placă de ei înșiși	223
7. Anxietățile timpurii	227
Originile timpurii ale anxietății	229
Anxietățile copilăriei timpurii	238
Ce este anxietatea tolerabilă?	245
Joaca și gestionarea anxietății	247
Anxietatea intensă și persistentă	252
Încurajarea siguranței emoționale	266
8. Probleme de negociat	269
Anxietatea de separare	269
Experiența învățării mersului la toaletă	278
Dificultăți în timpul nopții	285
Problemele de alimentație	296
Rivalitatea dintre frați	299
Neînțelegeri în căsnicie	308
Când se întâmplă evenimente traumatizante	310
Disciplinarea: Chiar este necesară?	315
Gestionarea schimbărilor sociale: exemplul timpului petrecut în fața ecranelor	322
9. Când părinții divorțează	330
Divorțul ca subminare a bazei de siguranță	334
Ce înțeleg copiii mici?	337
Situația mamei divorțate	343
Situația tatălui divorțat	345
„Tăiați copilul cel viu în două”	346
Există o înțelegere ideală privind custodia?	364
10. Copilul mic care merge la creșă	369
Realizarea tranziției: Cum ne luăm rămas-bun	370
Îngrijirea nonparentală	375

Cum spunem bun-găsit: bucuriile și tensiunile regăsirii.	387
Relația dintre părinte și persoana care îngrijește copilul	389
Semnale de alarmă	393
Efectele emoționale ale creșei	394
Cum alegem persoana care să asigure o îngrijire de calitate	396
Contează calitatea îngrijirii pe care o primește copilul?	400
Realitățile sociale ale creșei	400

CONCLUZIE: Să rămânem aproape oferind libertate

Note

Importanța emoțională a relațiilor timpurii

Este o experiență palpitanță să trăiești cu un copil cu vârsta între 1 și 3 ani. Cine altcineva ne-ar putea demonstra atât de convingător că o frunză udă și plină de noroi de pe jos este, de fapt, o minune ascunsă sau că bălăceala în cadă îți poate aduce o bucurie extraordinară? Copiii mici au darul de-a trăi momentul și de-a găsi miracolul în cotidian. Ei împărtășesc aceste daruri ajutându-i pe adulții pe care-i iubesc să regăsească plăcerile simple ale vieții.

Dar copiii mici au și momente tulburi. Se știe că sunt încăpățânați și imprevizibili. Poate fi dificil să le înțelegi comportamentul și epuizant să-l ții în frâu. Uneori părinții se trezesc prinși într-o întrecere a voințelor, vag stânjenți de faptul că nu sunt în stare să câștige mai facil această luptă inegală. Alteori sunt pur și simplu descumpăniți. Este greu să pricepi ce anume cere copilul, iar copilul nu poate să explice. Poate doar să se manifeste, repetând același comportament iar și iar, până când, în cele din urmă, părintele descifrează mesajul și găsește un răspuns adecvat.

Sunt numeroase exemple de comportamente ale copiilor mici pe care adulții le găsesc greu de explicat.

- Blair se dă cu capul de perete dacă e furios sau frustrat.
- Eddy plânge de foame, dar refuză orice variantă de cină îi oferă mama lui.
- Sandra țipă și încearcă să se ascundă când vede într-o carte pentru copii o ilustrație în care un elefant își leagă trompa.
- Lanya dă drumul mâinii tatălui ei și fuge spre un cal care galopează pe un câmp de lângă casa ei.
- Mary își caută mama prin toată casa, doar ca să fugă din cameră de îndată ce-o găsește.
- Marty ba plânge ca să fie ținut în brațe, ba cere să fie lăsat jos.

Acestea și multe alte comportamente sfidează logica adulților. De ce ar căuta un copil durerea, ar alege să rămână flămând, s-ar înspăimânta văzând o ilustrație inofensivă, s-ar rezezi în calea pericolului, și-ar căuta mama doar ca să fugă de ea sau și-ar dori să fie consolată, dar în același timp ar refuza consolare?

Deși inexplicabile din perspectiva adulților, aceste reacții au o logică perfectă din punctul de vedere al unui copil care are 1, 2 sau 3 ani. Această carte încearcă să explice de ce se întâmplă așa. Ideile prezentate sunt sinteza realizată de mine în urma observării copiilor, a activității clinice alături de copii mici și de familiile acestora și pe baza teoriilor dezvoltării și descoperirilor oferite de cercetările actuale. Temele principale provin din teoria atașamentului, care a fost elaborată de psihanalistul John Bowlby și de psihologul Mary Ainsworth pentru a explica nevoia profundă pe care o au

toți copiii în primii trei ani de viață de o relație strânsă cu părinții lor și cu un număr mic de adulți apropiați. Premisa de bază a teoriei atașamentului este că, dacă se pot baza pe cel puțin un adult care-i face să se simtă în siguranță și protejați, copiii mici vor putea deveni niște copii fericiți și competenți când vor crește. Pe acest sentiment fundamental de siguranță se bazează elanul de a explora felul în care funcționează lucrurile în lume și de a încerca deprinderi noi.^{1, 2}

Cea mai importantă realizare emoțională a copilăriei timpurii este găsirea echilibrului dintre impulsul de a deveni competent și independent și dorința simultană și uneori contradictorie de iubire și protecție din partea părinților. Acest proces este vizibil în comportamentul copiilor care tocmai au învățat să meargă singuri. Copilul oscilează între a rămâne aproape de părinte, a se îndepărta ca să facă lucruri singur și a se întoarce la părinte ca să-i împărtășească descoperirile, să fie consolată sau pur și simplu să-și „reîncarce bateriile“ cu o îmbrățișare sau o dezmierdare înainte de-a porni într-o altă rundă de explorări. Copiii își exersează echilibrul între nevoia de autonomie și nevoia de-a se asigura că părintele va rămâne alături de ei să-i protejeze cât timp ei fac lucruri singuri.

Părinții au rolul de bază de pornire pentru explorările copilului mic. Când ei răspund cu încurajări și cu înțelegere la experiențele copilului, această bază de pornire devine o *bază de siguranță*. Copilul găsește un sentiment de siguranță în sprijinul părintelui, iar această siguranță generează încrederea în sine cu care să cerceteze orizonturi mai largi.

Diferiți copii mici folosesc în feluri diferite baza de siguranță oferită de părinți. Unii copii sunt timizi și retrași prin temperament și au nevoie de mai mult timp aproape de părinți înainte de-a fi gata să exploreze singuri. Pe alți copii

abia poți să-i ții, pentru că sunt foarte activi și fascinați de noutate. Tendințele temperamentale își pun o amprentă individuală asupra modului în care copiii mici se folosesc de părinți sau de alte persoane care-i au în grijă ca de o bază de siguranță pentru explorările lor.

Cu toate acestea, cei mai mulți adulți nu sunt nici ținutui în același loc, nici disponibili la infinit. Baza de siguranță este o ființă umană, iar părintele trebuie să se ocupe și de alte aspecte ale vieții în afară de a fi receptiv față de copil. Părinții au multe roluri în afară de cel de părinte: au o viață profesională, o viață socială și o viață personală, pe lângă multiplele cerințe ale existenței zilnice. Nevoile și dorințele diferite ale părinților și ale copiilor mici trebuie negociate și echilibrate într-o manieră rezonabil de satisfăcătoare pentru ambele părți. Dar înțelesul cuvântului „satisfăcător“, la rândul său, diferă de la o familie la alta și se schimbă pe parcursul dezvoltării în funcție de mulți factori, inclusiv de oportunitățile și presiunile din partea societății, de așteptările și valorile culturale ale părinților și de caracteristicile individuale și stilurile de relație dintre părinți și copil. În cadrul efortului pentru găsirea armoniei în familie, ne este de ajutor să ne amintim că satisfacția este deseori arta posibilului. Pediaterul și psihanalistul englez Donald Winnicott, care era renumit pentru profunzimea înțelegere a relației mamă-copil, a creat sintagma „mamă suficient de bună“ pentru a ajuta mamele și societatea în general să renunțe la fantezia că există mama perfectă – sau că ar trebui să existe. Multe mame folosesc expresia „suficient de bună“ ca pe o mantra pe care o repetă atunci când sunt copleșite de vină și de regret că nu le pot oferi copiilor lor viața ideală la care râvnim cu toții și care ne ocolește pe toți.

Când copilul începe să meargă pentru prima dată, părinții amână sau își adaptează multe dintre propriile dorințe și planuri, pentru că noile cerințe de mișcare necesită deseori o atenție trează și nemijlocită și acțiune rapidă. Pe măsură ce copiii mici devin mai siguri pe picioare și capătă mai mult autocontrol, aproximativ între 18 și 24 de luni, părinții se simt mai puțin presați să cedeze în fața copilului. Ei se așteaptă din ce în ce mai mult ca de acum copilul să se adapteze la planurile și dorințele adulților, nu invers.

Temele siguranței fizice și emoționale trebuie să rămână o prioritate de-a lungul copilăriei mici, pentru că părinții nu se pot baza pe autocontrolul copilului sau pe capacitatea acestuia de a discerne ce este sigur și ce este periculos. Elanul copiilor mici de-a se deplasa și de-a explora este mult mai puternic decât capacitatea lor de-a anticipa consecințele acțiunilor lor. Zonele creierului care asigură gândirea logică, raționamentele abstracte, autocontrolul și planurile pe termen lung necesită mult timp să se dezvolte și e posibil să nu se maturizeze complet până la începutul vârstei de adult. Prin urmare, primii ani de viață au caracteristica sumbră de-a fi și cei mai riscați, cu cea mai mare probabilitate de accidente, de la cele care pun în pericol viața până la unele minore, cum ar fi căzături, arsuri, ingestie de produse nealimentare și uneori toxice și pericol de înec. Părinții și ceilalți adulți care îngrijesc copiii se pot trezi luați prin surprindere și incapabili să anticipeze sau să țină pasul cu mobilitatea foarte rapidă a unui copil hotărât care și-a pus în cap să exploreze felul în care funcționează lumea.

Siguranța fizică depinde de capacitatea celor care oferă îngrijire de-a identifica și de-a reacționa cu promptitudine la sursele pericolului, ceea ce presupune o vigilență permanentă

față de locul în care se află copilul. Siguranța emoțională rezultă din experiența constantă a copiilor care știu că părinții sau celelalte persoane care-i îngrijesc sunt tot timpul prezente și gata să-i protejeze și să reacționeze la semnalele lor privind diferite nevoi. Deși pericolul și siguranța fizică sunt de obicei clar delimitate, experiența siguranței emoționale nu este monocromatică. Multe dintre luptele pentru putere din al doilea și al treilea an de viață au drept cauză percepțiile diferite ale părinților și ale copiilor față de pericol și planurile lor individuale deseori incompatibile între ele și ireconciliabile. Părinții și ceilalți îngrijitori sunt deseori extenuați de avântul copiilor mici de-a se afla tot timpul în mișcare, de refuzul lor de-a dormi după-amiaza și de ritmul alert în care o zbughesc, se cațără, aleargă și sar. Două strategii eficiente pentru diminuarea nivelului de frustrare pe care și-o provoacă reciproc părintele și copilul sunt *crearea unui spațiu sigur* pentru copilul mic, care să scadă nevoia de intervenție permanentă din partea părintelui, și *redirecționarea atenției* copilului prin distragerea de la preocupările interzise. În acest sens, siguranța fizică și cea emoțională pot merge mână în mână.

Acesta este și momentul în care încep multe presiuni legate de cerințele societății. Într-o perioadă de timp scurtă, copiilor mici li se cere să se ridice la nivelul a numeroase așteptări noi din partea părinților. Noi dorim ca ei să renunțe la satisfacțiile de a fi bebeluși și le oferim la schimb plăcerile mai ambigue ale vârștelor mai mari. Majoritatea copiilor mici consideră mersul la toaletă, renunțarea la biberon, adormitul fără companie și respectarea regulilor casei niște obligații care presupun mai mult efort decât plăcere. Ei reacționează refuzând să facă anumite lucruri înainte de-a fi

pregătiți și făcând crize de furie dacă nimic altceva nu funcționează. Totuși, aceste proteste au și un cost emoțional. Copiii mici se tem că dacă își supără părinții le vor pierde dragostea, iar această teamă își găsește expresia în problemele obișnuite ale copilăriei timpurii, cum ar fi anxietatea de separare, tulburările de somn și fricile inexplicabile.

Atunci când reacționează la nevoile copiilor mici, funcția de îngrijire a părinților ca protectori suferă o transformare. Ei nu mai pot servi în primul rând ca bază de siguranță externă, ancoră de siguranță pentru deplasările copilului, care reacționează la semnalele de nevoie din partea acestuia. Ei trebuie să ajute acum copilul să devină partener în lămurirea neînțelegerilor și în găsirea soluțiilor care vor întreține bunăvoința reciprocă.

Acest parteneriat este în mod inevitabil asimetric, pentru că părintele și copilul nu sunt egali. Părintele poartă responsabilitatea pentru creșterea copilului și trebuie să fie cel care ia deciziile importante, deși copilului i se pot oferi anumite opțiuni concrete și poate fi lăsat să ia inițiativa la momentul potrivit. Copiii mici se simt liniștiți atunci când știu că părinții sunt siguri pe autoritatea lor. Această atitudine le este transmisă părinților printre recomandările pe care le primesc pe parcursul unei intervenții de parenting adecvat intitulată „Cercul siguranței“, care-i încurajează pe părinți să fie „Mai mari, mai puternici, mai înțelepți și binevoitori“.³

Parteneriatul cu părinții este un aliat de nădejde pentru copil în momente de teamă, tristețe, furie și frustrare, pentru că servește ca apărare împotriva disperării și colapsului emoțional. Copilul învață că s-ar putea să-i displacă ceea ce se întâmplă pe moment, dar poate tolera stresul și poate găsi plăcerea în altceva. Atitudinea încurajatoare a părinților în

timp ce ajută copilul să depășească momentele dificile devine treptat parte din copil. Ceea ce la început a fost o bază de siguranță externă se transformă prin numeroasele interacțiuni într-o experiență interioară a încrederii și a siguranței și devine o componentă tot mai de nădejde a conștiinței de sine a copilului aflat în creștere. Copilul învață să încorporeze grija și atitudinea protectoare din partea părinților chiar și în absența acestora. Anii copilăriei mici reprezintă o etapă inițială crucială în procesul extins al consolidării acestei realizări.

Parteneriatele nu sunt întotdeauna armonioase, pentru că neînțelegerile nu pot fi rezolvate de fiecare dată în așa fel, încât să-i mulțumească pe ambii parteneri. Acest lucru probabil că este valabil pentru copilăria mică mai mult decât pentru orice altă vârstă până la adolescență. Crizele de furie, țipetele, sfidarea, loviturile, bosumflarea, iritabilitatea și furia sunt componente frecvente ale vieții într-o familie în care există un copil cu vârsta între 1 și 3 ani. Aceasta este o oglindă timpurie a luptelor inerente relațiilor apropiate de pe întreg parcursul vieții. Un anumit grad de ambivalență se regăsește ca parte integrantă în toate relațiile umane. Cu cât iubim și ne bazăm mai mult pe cineva, cu atât pot fi mai intense dezamăgirea și frustrarea noastră atunci când deznoământul conflictului nu este acela pe care ni-l doream.

Nu este nici posibil, nici recomandabil să fim tot timpul conectați și receptivi la stările de spirit și la dorințele copiilor. Atenția necondiționată din partea adulților care-i îngrijesc le anihilează capacitatea de-a înțelege că nevoile celorlalți sunt la fel de justificate și că uneori trebuie să aibă prioritate. Părinții își pot pierde conștiința de sine atunci când se dedică trup și suflet numai copilului, cu consecințe negative atât pentru părinte, cât și pentru copil. E necesar ca

parteneriatul dintre părinte și copil să rămână inegal multă vreme. Testând limitele autorității adulților și trăind cu rezultatul acestor teste, copiii învață despre așteptările din partea societății și își îmbogățesc repertoriul de abilități sociale și emoționale, printre care toleranța la frustrare și adaptarea la nevoile și la dorințele celorlalți.

Uneori este greu să ținem minte că nepotrivirile dintre obiectivele părintelui și cele ale copilului au un potențial de stimulare a maturizării, pentru că empatia față de copil îi poate face pe părinți să se simtă ca și cum ar fi vina lor că nu pot îndeplini dorințele copilului. Cu toate acestea, nepotrivirile pot fi benefice pentru copil, chiar dacă sunt neplăcute. Multe studii arată că receptivitatea sensibilă a părinților care găsesc calea de mijloc este cea mai bună premisă pentru un atașament sigur din partea copilului. O astfel de sensibilitate parentală în spiritul „nici prea mult, nici prea puțin“ în ceea ce privește receptivitatea față de copil este cel mai probabil să se dezvolte atunci când părinții cultivă o atitudine de parteneriat care armonizează empatia cu realitatea. Acest lucru implică efortul de-a asculta, de-a dovedi înțelegere față de perspectiva și sentimentele copilului mic, de-a accepta faptul că părinții și copiii au uneori obiective diferite, de-a căuta căi de reconciliere a diferențelor și de-a impune prioritățile părinților la nevoie, deși copilului nu-i place acest rezultat. Flexibilitatea emoțională a copilului se clădește în timp și necesită exercițiu zilnic în rezolvarea problemelor, soluționarea conflictelor și toleranța la frustrarea de-a nu avea ultimul cuvânt. De asemenea, o fermitate blândă îi face pe copii să se simtă liniștiți că adulții știu ce fac și creează o conștientizare realistă și respect față de nevoile celorlalți prin exemplul părinților.

Fiecare aspect al dezvoltării copilului mic este influențat de prezența sau absența unei baze de siguranță și a unui parteneriat între părinte și copil. Repere precum renunțarea la scutece și obișnuitele anxietăți precum frica de separare și tulburările de somn pot fi înțelese mai bine din această perspectivă. Chiar și reacțiile copilului la evenimente externe stresante precum începutul mersului la creșă sau divorțul părinților devin mai clare și mai ușor de gestionat în lumina acestor concepte.

O bază de siguranță se poate stabili cu mame și tați biologici sau adoptivi, cu un părinte unic și cu alți adulți de încredere care au în grijă copiii. În familiile cu mamă și tată, rolul tatălui devine deseori mai însemnat când bebelușul furios se transformă în copil de 1-3 ani. Influențele culturale, circumstanțele familiale și stilurile individuale joacă roluri semnificative în conturarea rolului taților în viața de zi cu zi a copiilor lor, dar implicarea tot mai activă a taților în anii copilăriei timpurii, pe care o observăm deseori, poate avea legătură cu constatarea că tații sunt în general mai potriviți decât mamele să stimuleze explorările aventuroase și joaca solicitantă pe care sunt acum pregătiți copiii să le abordeze.⁴ În studiile despre relațiile copiilor mici cu părinții lor, o relație sigură cu tatăl favorizează dezvoltarea sănătoasă a copilului începând de la vârsta de sugar. De exemplu, un studiu a descoperit că acei copii care prezentau un atașament sigur față de tații lor, apelând la ei pentru alinare sau când se simțeau stresați, au avut mai puține probleme de comportament și au dovedit mai multă competență la școală și în anturajele lor decât cei care aveau o relație nesigură cu tații lor.⁵ Într-un alt studiu, copiii mici care au prezentat nesiguranță atât față de tații, cât și față de mamele lor au

avut mai multe probleme de comportament la vârsta de 6 ani și jumătate decât copiii mici care au avut o relație securizantă cu ambii părinți, dar o relație securizantă cu oricare dintre părinți a contrabalansat probabilitatea apariției acestor probleme.⁶ Un număr tot mai mare de cercetări susțin ideea că prezența unui tată care oferă sprijin este benefică, chiar și atunci când tatăl și mama nu locuiesc împreună, dar pot crea un parteneriat ca părinți pentru binele copilului lor.⁷ Acesta este un mesaj important pentru părinții unici și pentru cei divorțați care negociază împărțirea timpului petrecut cu copilul. Experiența copiilor mici și a părinților din familii cu părinții divorțați este analizată în capitolul 9.

Care sunt implicațiile acestor constatări pentru copiii crescuți în configurații familiale netradiționale, cum ar fi în familiile cu un singur părinte sau cu părinți de același sex? Dovezile disponibile demonstrează constant că sprijinul din partea prietenilor și a familiei, flexibilitatea programului de lucru, un venit adecvat și accesul la resurse sociale, precum și aranjamente satisfăcătoare legate de îngrijirea copilului îi ajută pe părinții singuri să crească niște copii care se dezvoltă înfloritor sub toate aspectele. Ca și în cazul copiilor crescuți de doi părinți, calitatea emoțională a relației dintre părinte și copil este cel mai de seamă indicator al dezvoltării viitoare sănătoase a copilului. Similar, studii referitoare la copii care au crescut alături de părinți de același sex arată în mod constant că starea lor de bine – inclusiv adaptarea emoțională, calitatea relațiilor cu copiii de aceeași vârstă și cu adulții, seninătatea față de propria identitate de gen și performanța școlară – este influențată de aceleași tipuri de factori care influențează starea de bine a copiilor crescuți de doi părinți heterosexuali, printre care stresul generat de rolul de